

EVALUAREA IMPACTULUI CRIZEI FINANCIARE GLOBALE ASUPRA ECONOMIEI NAȚIONALE ȘI PROPUNERI PRIVIND PRINCIPALELE DIRECȚII DE DIMINUARE

*Dr.hab. Bugaian L., dr. Ciloci R., dr. Gheorghită M., dr. Mamaliga V.
Universitatea Tehnica a Moldovei*

Globalizarea este un factor ce are un impact deosebit asupra economiilor naționale. Ca urmare a globalizării perturbațiile în economiile unor state mari ca SUA pot genera crize la nivel mondial, ceea ce s-a și întâmplat acum un an în urmă.

Criza actuala este determinată de afectarea „echilibrului dinamic” mondial. SUA fiind un „mare aspirator” de bunuri condiționat de politica financiară expansionistă, inclusiv datorită cererii susținute de valută convertibilă (dolari) pe piața mondială, și-a permis de a avea un deficit comercial și datorii externe enorme. Astfel, în anul 2007 deficitul comercial al SUA a constituit 708,5 mlrd. dolari.

Un astfel de sistem al SUA a funcționat până în momentul în care „*veriga slabă*” (piața imobilului) nu a declanșat o criza generală. Creditele acordate destul de facil, de comun cu invadarea acestei piețe de un șir de speculanți, au dus la crearea unei „*bule de săpun*” care, în momentul când au apărut anumite disfuncționalități, s-a spart, generând o criză financiară amplă.

Piața imobiliară supraîncălzită și excesele consumatorului american au început să-și arate efectele negative asupra întregii economii a SUA, materializate într-o criză care a îmbolnăvit sistemul financiar global.

Gradul înalt de integrare a sistemului financiar american a declanșat o criza financiară nu doar pe piața americană, ea s-a extins imediat pe piața mondială. Nesiguranța și incertitudinea au paralizat creditarea agenților economici și a consumatorilor, s-a diminuat cererea de mărfuri, astfel criza a trecut la altă etapă, afectând sectorul real și transformându-se deja într-o criză financiar - economică. Evident, în această situație, a fost afectat comerțul internațional și fluxurile investiționale care au căpătat o tendință de reducere.

Criza creditelor ipotecare din SUA a zguduit sistemul financiar global care mai apoi a declanșat o recesiune economică. Această criză are rădăcini foarte adânci și destul de solide, având la bază riscuri excesive, înțelegeri între autoritățile de politică monetară și industria financiară, pe de o parte, iar pe de alta, absența unui sistem de evaluare

satisfăcătoare, interacțiunea dintre riscurile creditării și ciclul economic.

Problemele de pe piața creditelor ipotecare americane au avut o influență nefavorabilă și asupra tranzacțiilor de pe bursele din Europa Centrală și de Est, afectând astfel băncile din această regiune. În contextul în care piața financiară și cea valutară sunt principalele motoare ale globalizării economice, efectele negative ale crizei creditelor ipotecare s-au propagat pe întreg mapamondul.

Pe de altă parte dezvoltarea economică accelerată a unor țări cu populații foarte mari (China și India cca. 1/3 din populația lumii) și dezvoltarea economică a țărilor Central și Est Europene din ultima decadă au determinat schimbări majore în ansamblul sistemului economic mondial.

Criza imobiliară din diverse țări dezvoltate, fluctuațiile prețului petrolului și a gazelor naturale, inflația, criza din domeniu agroalimentar, criza de pe piețele financiare, reducerea ritmului dezvoltării economice în unele țări au devenit aspecte ale fenomenelor de reglare și autoreglare a economiei „*tot mai globale*”. Politicienii și economiștii cu renume caracterizează aceasta criză drept cea mai pronunțată din istoria mondială.

Republica Moldova, ce se caracterizează ca o economie mică, fiind deschisă și dependentă într-o mare măsură de factorul extern, face imposibilă protejarea ei de criza care se amplifică. Această concluzie se poate demonstra prin faptul ca deja în toamna anului 2008 Republica Moldova a resimțit influența negativă a proceselor din economia mondială prin reducerile remitențelor și a exporturilor, fapt care a provocat micșorarea consumului și a veniturilor la bugetul de stat. Cu toate acestea, datele statistice macroeconomice la sfârșitul anului 2008 au arătat că Moldova a înregistrat cea mai înaltă creștere a PIB-ului (+ 7,2%) din țările Europei Centrale și de Est.

Astfel, la prima etapă de evoluție a crizei mondiale exista speranța că economia Moldovei va ieși din ea cu pierderi minime și principala consecință se va reduce doar la o diminuare nesemnificativă a ritmurilor de creștere a PIB-ului. Argumente de bază în susținerea acestor opinii erau:

- Stabilitatea relativă a sistemului bancar național în comparație cu falimentările în masă a băncilor din SUA și țările Europene;
- Piață nedevelopată de capital;
- Pondere înaltă a produselor de consum curent în structura exportului moldovenesc (produse agroalimentare și ale industriei ușoare), ce aducea o speranță la diminuări neesențiale a exportului.

Fondului Monetar Internațional, de asemenea, susținea această părere. Conform prognozelor, publicate la finele anului 2008 – începutul anului 2009, se prevedea ca Republica Moldova în anul 2009 va reduce ritmurile de creștere a PIB-ului, menținând o dinamică pozitivă de până la 3%. Dar rezultatele economico-financiare ale primului trimestru al anului 2009 au arătat că părerile au fost subestimate.

Chiar dacă criza a pătruns în țara noastră mai târziu decât în alte țări din regiune, ea a influențat negativ evoluția principalilor indicatori macroeconomici. Astfel, în primele trei luni ale anului 2009 volumul producției industriale s-a redus cu 25%, volumul transporturilor de mărfuri – cu 64,4%, iar volumul remitențelor - cu 30% față de aceeași perioadă a anului 2008.

Criza globală a influențat negativ și comerțul extern al Republicii Moldova, care în primele luni ale anului 2009 s-a redus cu 19,1%, iar importul – cu 27,3% față de aceeași perioadă a anului precedent. Acest fenomen este determinat de reducerea cererii pentru produsele moldovenești din partea partenerilor ca urmare a crizei, precum și datorită devalorizării valurilor țărilor - parteneri, cele mai importante fiind țările UE, Rusia, Ucraina și România.

Odată cu reducerea remitențelor din străinătate, s-a redus și importul bunurilor de consum. Trebuie, însă, de evidențiat că ritmul de scădere a importului este mai mare. Astfel se atestă o relativă îmbunătățire a gradului de acoperire a importului din export 36,6% față de 32,9% anterior. La creșterea deficitului balanței comerciale a contribuit, în ultima perioadă, și creșterea spectaculoasă a prețurilor la resursele energetice, fapt ce este mai puțin relevant la acest moment și în viitorul apropiat, ca urmare a scăderii cererii și, respectiv, a prețurilor la aceste mărfuri.

Totodată este necesar de menționat pozitiv faptul că, deși cota investițiilor străine în capitalul băncilor moldovenești constituie cca. 74,2%, el nu a părăsit țara. Dar, în același timp, masa monetară s-a redus cu 25%, ceea ce a diminuat substanțial posibilitățile de creditare a economiei.

Incertitudinea, panica au fost factori ce au constituit o presiune constantă până în luna mai 2009 asupra stabilității cursului leului, fiind necesare circa 500 mil. dolari pentru Banca

Națională de a interveni pe piața valutară. În această perioadă rezervele valutare ale BNM s-au redus cu cca. 40%. Considerăm că nu au existat factori obiectivi pentru devalorizarea leului, deoarece există mecanisme de echilibrare a balanței de plăți în condițiile de criză. Deja în luna mai se atestă o stabilizare pe piața valutară, iar Banca Națională a intervenit cumpărând zeci de milioane de dolari pentru a majora rezervele sale.

Diminuarea importului a adus dificultăți la formarea veniturilor bugetare, o parte considerabilă a cărora o constituiau impozitele indirecte la produsele importate (TVA, accize, taxe de import). Astfel, scăderea veniturilor a fost determinată de diminuarea consumului și, în primul rând, de plățile TVA, inclusiv pentru import. Prin aceasta se explică situația paradoxală când veniturile în buget erau determinate nu atât de creșterea economiei cât de import stimulat de remitențe.

Situația destul de precară este referitor la modul de îndeplinire a bugetului public național, astfel veniturile pentru I trimestru au fost realizate în proporție de 91%, cheltuielile, însă, au constituit 116,7% față de aceeași perioadă al anului precedent. S-a redus și bugetul asigurărilor sociale cu aproximativ 15-20%.

Situația dată a început să creeze probleme la îndeplinirea obligațiilor bugetare ale statului. fapt care a determinat în luna aprilie Ministerul Finanțelor să anunțe autoritățile publice locale despre necesitatea reducerii cheltuielilor cu cel puțin 20%.

Situația critică bugetară a dus și la înrăutățirea situației financiare la întreprinderile sectorului real al economiei. În primul rând, acest fapt ține de diminuarea volumului vânzărilor, atât pe piața internă, cât și pe cea externă. În al doilea rând, accesul la credite este restricționat din cauza costului lor destul de înalt. Cele mai vulnerabile sunt întreprinderile mici și mijlocii. În astfel de condiții mulți întreprinzători nu pot acumula suficiente surse pentru a achita creditele contractate anterior. Ultimele acțiuni ale Băncii Naționale în sensul scăderii ratei de refinanțare bancară și normei rezervelor obligatorii, fiind pozitive ca esență, pot fi considerate întrucâtva întârziate și insuficiente, atât din perspectiva acoperirii deficitului monetar al întreprinderilor producătoare, cât și pentru creșterea nivelului de lichidități în sectorul bancar.

Republica Moldova a intrat în faza de criză cu întârziere, dar, în același moment, durata ei poate fi mai îndelungată, iar consecințele – mai dure în comparație cu alte țări, dacă nu vor fi întreprinse oportune măsuri rapide și bine chibzuite cu caracter social - economic. În astfel de condiții este strict

necesar de a menține o stabilitate politico-economică, fapt ce nu este realizat la moment.

Deci, situația actuală a crizei financiare și economice în Republica Moldova este rezultatul influenței următorilor factori:

- Criza financiar - economică mondială;
- Lipsa unor ramuri industriale strategice în economia națională, care ar asigura un nivel stabil de creștere a economiei, un potențial real de export, ar asigura un nivel înalt de ocupare a populației etc.,
- Dependența economiei naționale de transferurile din exterior (remitențe, investiții);
- Disbalanța considerabilă în comerțul exterior (importul depășește de trei ori exporturile);
- Bugetul consolidat al Republicii Moldova are un nivel considerabil de dependență față de importuri (circa 60% din bugetul statului provine din taxele achitate la vamă).

Unele particularități ale economiei Republicii Moldova, care pot fi considerate pozitive la moment, ar putea diminua influența de mai departe a crizei economico - financiare mondiale și anume:

- Economia națională este caracterizată printr-o structură orientată la produsele de consum de scurtă durată, preponderent agroalimentar, vestimentar, care și în perioadele de criză impun populația la consum.
- Structura exporturilor, care în mare măsură nu conține componente ușor afectate de criza, va fi influențată mai puțin de criză sau perioada de influență va fi mai mică;
- Remitențele, chiar și dacă devin mai mici, ca sursă de acoperire a lichidității sistemului bancar și ca sursă de compensare a deficitului comercial în creștere, mai poate diminua, fie și temporar, efectele crizei;
- Deplasarea investițiilor din țările noi ale UE în spațiul de Vest al Europei datorită prețului relativ redus al forței de muncă și a plasamentului favorabil către piețele mari de consum;
- Ponderea înaltă a populației din mediul rural, care consumă mai puțin produse industriale și mai mult de cele casnice;
- Conjunctură favorabilă, poate chiar temporară, pe piața petrolului.

Astfel analiza expres a situației economice în Republica Moldova, preponderent datele primului trimestru al anului 2009 în comparație cu aceeași perioadă a anului 2008, indică faptul că în țară criza a început cu simptome economice care apoi au dus la criză financiară și că este necesar de întreprins acțiuni orientate la stimularea consumului la nivel național de către toate sectoarele economice și

consumul individual al populației, ce ar stimula dezvoltarea întregii economii a Republicii Moldova.

În același timp situația de criză poate deveni efectivă pentru a pune accentul pe identificarea și utilizarea efectelor pozitive inevitabile ale actualei crize, care ne oferă o posibilitate unică în felul său de a reforma radical economia, de a trece de la modelul actual de creștere economică, bazat în temei pe remitențe și importuri, la un model ce ar avea la bază producția și exporturile, respectarea cu strictețe a principiilor caracteristice unei economii de piață eficiente.

Astfel, profunzimea crizei în țară și durata ei vor depinde, predominant, de măsurile anticriză care vor fi întreprinse de Guvernul Republicii Moldova.

În opinia noastră, la etapa actuală, măsurile anticriză trebuie orientate la soluționarea celor mai importante probleme prin realizarea următoarelor direcții și acțiuni prioritare:

1. Reducerea cheltuielilor bugetare:

- Transparența utilizării resurselor financiare publice;
- Renunțarea la proiecte statale de ordin neprioritar, ce ar duce la reducerea cheltuielilor neproductive bugetare prin diminuarea celor orientate la construcții noi administrative, procurarea transportului și a utilajului destinat structurilor administrative etc.

2. Asigurarea veniturilor adiționale la buget:

- Reintroducerea sistemul progresiv de impozitare a veniturilor pentru persoanele juridice și fizice prin extinderea bazei impozabile;
- Sporirea temporară a taxelor vamale, TVA la produsele de import ce se produc și țara dispune de suficiente capacități de producție pentru fabricarea lor;
- Sporirea TVA, accizelor la produsele de lux (automobile, băuturi alcoolice, tutun, etc);
- Întărirea controlului vamal.

3. Reducerea poverii fiscale și stimularea consumului:

- Diminuarea taxei TVA la nivel de 18% ce ar diminua prețurile la produsele autohtone și stimula consumul produselor fabricate în țară, ar spori circulația bunurilor, cât și a veniturilor suplimentare;
- Reducerea taxelor sociale de la 23% la 20%, iar pentru salariați - de a o majora de la 6 la 9%, ce ar permite diminuarea prețurilor la produsele autohtone și creșterea cointeresării lucrătorilor în direcția legalizării salariilor, în perspectivă contribuind la pensii mai mari.

4. Stimularea investițiilor străine și autohtone:

- Introducerea cotei zero la TVA la investirea în capital fix concret (active fixe de producție) fără considerarea originii investiției (internă sau externă) și furnizorii fondurilor fixe (interni sau externi);
- Crearea unor instituții investiționale care atrage mijloacele bănești și le-ar plasa în circuitul economic;
- Permitea graduală a cumpărării loturilor de către investitorii străini.

5. Intensificarea acțiunilor de dezvoltare regională:

- Implementarea proiectelor de dezvoltare regională/rurală în scopul formării locurilor de muncă în regiune;
- Realizarea proiectelor PPP ce ar implica sectorul public și cel privat, ar spori numărul locurilor de muncă și ar susține populația cu un salariu cel puțin la nivelul de existență (de regulă sunt proiecte de infrastructură);
- Realizarea proiectelor cu efect multiplicator: susținerea sectoarelor strategice, ce implică sectoarele agricole și de prelucrare (industria prelucrătoare de fructe și legume, vinificarea); industria ușoară, care menține și formează locuri de muncă pentru tineret (preponderent femei tinere); sectorul tehnologiei informaționale (menține în țară băieți tineri cu studii în informatică). Dezvoltarea sectorului TIC permite și motivează dezvoltarea tuturor industriei și sectoare, ce ar forma noi locuri de muncă bine plătite pentru tineret;

6. Intensificarea acțiunilor privind creditarea:

- Atragerea creditelor externe pentru influxul în băncile comerciale, ce ar duce la creșterea rezervelor bancare și diminuarea dobânzii;
- Utilizarea creditelor externe preferențiale pentru susținerea Micului Business, care ar forma locuri adiționale de muncă;
- Continuarea creditării construcțiilor neterminate, ce ar păstra locurile de muncă în construcții și susținerea comenzilor în ramurile conexe;
- Mărirea sumei garantate de stat a depozitelor populației în băncile comerciale;
- Facilitarea creditelor pe termen mediu și scurt;
- Acordarea subsidiilor în sectorul agrar în dependență de rezultate;
- Diminuarea rezervelor obligatorii a băncilor comerciale, ce ar duce la influxul de bani pentru creditare;
- Continuarea stimulării creditelor de consum;
- Diminuarea masei monetare aflate în circulație prin crearea unor mecanisme de atragere a

mijloacelor bănești sub formă de investiții: depozite ipotecare și investiționale;

- Deprecierea graduală a leului la un nivel mai competitiv pentru exportul produselor autohtone;
 - Crearea unui sistem statal de asigurări a împrumuturilor până la un nivel optim de creditare.
- #### **7. Acțiuni de dezvoltare economică durabilă:**
- Eliminarea barierelor administrative în derularea afacerilor;
 - Modificarea sistemului redistributiv al fondului social în unul acumulativ, ce ar asigura lucrătorilor o pensie decentă și ar scoate din economia tenebră salariile;
 - Crearea fondurilor private de pensii;
 - Diminuarea numărului de controale directe la întreprinderi, eliberarea timpului managerilor pentru activități productive;
 - Aprofundarea reformei regulatorii, orientarea la lichidarea barierelor pentru dezvoltarea afacerilor;
 - Continuarea reformei sistemului judiciar, creșterea gradului ei de competență și independență;
 - Activizarea politicii de stat, dezvoltarea componentei inovaționale a economiei, creșterii rolului cercetărilor științifice cu scopul de creare a noilor tehnologii și posibilități de producere.

Criza economică mondială va lăsa urme dureroase pe economia Republicii Moldova. Desigur, lipsesc rețete unice și univoce cu referință la măsurile care pot fi luate în vederea depășirii situației de criză. de cumpărare a populației.

Dar în orice situație, pe lângă pericole, există și noi oportunități pentru viitor. Scopul Republicii Moldova este de a diminua efectele negative și de a înviora economia pentru o creștere competitivă durabilă economică.

Bibliografie

1. *Anuarul statistic al Republicii Moldova. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, 2008.*
2. *Situația social-economică a Republicii Moldova în ianuarie-martie 2009, www.statistica.md*
3. *Situația social-economică a Republicii Moldova în ianuarie-martie 2008, www.statistica.md*

Recomandat spre publicare: 03.07.2009.